

Stabilizáció és jólét: a posztszocialista átalakulás dilemmái Magyarországon

(Kornai János: *Vergődés és remény.*
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996)

Kornai János új könyve válogatás 1994 és 1996 között született írásaiból. A tanulmányok többek között a posztszocialista gazdaság egyensúlyi problémáival, a hiány, az infláció, a külső és belső adósság, a fizetési mérleg és a költségvetési deficit okozta feszültségekkel s a feszültségek enyhítésére hozott stabilizációs intézkedések vizsgálatával foglalkoznak. A könyvben tárgyalt másik témakör a jóléti szektor reformjára összpontosít.

Miért éppen ezek a kérdések foglalkoztatják a szerzőt? Azért, mert a gazdaság egyensúlyi problémái és a jóléti rendszer megreformálása egyaránt a transzformációs recesszióból¹ való kilábalás és a gazdasági növekedés keretfeltételei közé sorolhatók. A közgazdasági értelemben vett kulcsprobléma tehát valójában a tartós gazdasági növekedés megvalósíthatósága a posztszocialista átmenet folyamatában, a megválaszolásra váró kérdés pedig az, miért nem tudott a magyar gazdaság az átalakulás során új növekedési pályára lépni, és mit kellene tenni, vagy mitől kellene tartózkodni azért, hogy ez bekövetkezzen. Látható, hogy e kérdésekben a leíró és a normatív elemek szervesen összekapcsolódnak. Ez a könyvben található tanulmányok egyik sajátossága. A másik a politikai gazdaságtani nézőpont tudatos alkalmazása. E nézőponthoz a szerzőt a szocialista rendszer hiánygazdasági magyarázatának következetes végiggondolása vezette el.²

A politikai gazdaságtani nézőpont legáltalánosabban azon a feltevésen alapul, hogy „A politikai szféra nem kívülről adott a gazdaság számára, hanem annak egyik endogén főszereplője.” (Kornai [1996] 292. o.) E feltételezés alapján a reálgazdasági folyamatok nem magyarázhatók szűken vett gazdasági összefüggésekkel, a magyarázathoz a közgazdaságtanon túlmutató politikai, szociológiai tényezőket is figyelembe kell venni. A könyv e vonatkozásban is folytatása a szerző korábbi munkáinak, mindenekelőtt *A szocialista rendszer* című könyvnek és az *Útkeresés* című tanulmánykötetnek.

A *Vergődés és remény* írója a magyar gazdaság és társadalom kitérés pontjait keresve megmutatja, hibás az az érvelés, amely a gazdasági növekedéssel magyarázza a magyar gazdaság egyensúlyi feszültségeinek éleződését. E hibás diagnózis hibás terápiát eredményezhet: a kontrakció gazdaságpolitikája a recesszió elmélyítésével csak tovább növeli az egyensúlyi problémákat. A növekedés egyik legfőbb korlátja nem a gazdasági egyensúly, hanem az a halogató gazdaságpolitika, amely a koraszülött jóléti állam³ fenntartásával, a társadalmi adósságok felhalmozását eredményező redisztributív engedményekkel elszívta a növekedés forrásait. E diagnózis nem a kontrakció terápiáját igényli, hanem törekvést a növekedés és az egyensúly párhuzamos, egyidejű megvalósítására. Vegyük szemügyre röviden e gondolatmenet egyes elemeit.

1. Nincsen közvetlen kapcsolat a posztszocialista gazdasági növekedés és az egyensúlyi feszültségek növekedése között. Kornai ezt az állítást a korábbi munkáiban kidolgozott hiánygazdasági magyarázatnak a posztszocialista átalakulásra való alkalmazásával támasztja alá. Korábbi kötetében (Kornai [1993b]) a szerző a posztszocialista országok-

¹ E fogalmat Kornai egy korábbi tanulmányában vezette be. Vö. Kornai [1993b] 165–207. o.

² Vö. Kornai [1993a]. A hiánygazdasági magyarázat és a politikai gazdaságtani nézőpont összekapcsolódását elemzi Kornai munkájában Gedeon [1994].

³ A koraszülött jóléti állam terminusát Kornai ([1993b] 113–143. o.) vezette be.

ban megjelenő recessziót vizsgálva, megállapította, hogy a gazdasági növekedés visszaesésével párosuló gazdasági egyensúlytalanság éppen a posztzocialista átalakulás intézményi sajátosságainak következménye, ezért nem azonosítható a modern piacgazdaságokban felelhető recesszió formáival. A volt szocialista országokban bekövetkezett transzformációs recesszió legfőbb vonása az volt, hogy az eladók piaci rezsimjét felváltotta a vevők piaci rezsimje. Más szóval: a kínálatkorlátos hiánygazdaságot felváltotta a keresletkorlátos piacgazdaság.⁴ E változás eredményeként mind a keresleti, mind a kínálati oldal összehúzódott, s ez vezetett az infláció, a munkanélküliség és a termelés-visszaesés egymással összekapcsolódó folyamataihoz. A transzformációs recesszió tehát a gazdaság alapvető intézményeinek átalakulásával összefüggő folyamat volt. Következésképpen, a recesszióból való kilábalás új, megváltozott intézményi feltételekhez kötődik. A mai magyar gazdaság más, mint a nyolcvanas években volt, a kilencvenes évek derekán már a magánszektor adja a termelésnek több mint a felét, megszűnt a gazdaság túlkonzentráltsága (megjelentek a közép- és kisvállalatok, az egyéni vállalkozók), keményebb a vállalatok költségvetési korlátja, működik a piaci mechanizmus, átalakult a gazdaság szerkezete, megnőtt a szolgáltatási szektor részaránya, az export fő értékesítési zónája ma már a keménydevizás piac.

Az egyensúlyi feszültségek elemzése során Kornai ötféle makrogazdasági feszültséget különít el: az inflációt, a munkanélküliséget, a költségvetési hiányt, a fizetésimérleg-hiányt és a termelés-csökkenést (Kornai [1996] 73. o.). Vegyük sorra az egyes tényezőket!

Infláció. A keresletkorlátos gazdaság kialakulásától, a vállalatok költségvetési korlátjának keményedésétől az infláció csökkenését kell várnunk. A magyar gazdaság azonban nem szabadult meg az inflációtól, noha a költségvetési korlát fokozatosan keményedett.⁵ Kornai e dilemmára válaszul hangsúlyozza, hogy a makrokeresletet a bérek alakulása döntően befolyásolja. A vállalati szférában megkeményedő költségvetési korlát keresletcsökkentő hatását makroszinten csökkentheti vagy ellensúlyozhatja a bérek alakulása. Az infláció felszámolásának szükséges feltétele az is, hogy ne szaladjon el a lakosság bérjellegű és más jövedelme. A súlyos recesszió, valamint a tömeges munkanélküliség lefelé szorítja a béreket, infláció esetén fékezi a nominálbérek növekedését, és lefelé nyomja a reálbéreket. A magyar gazdasági átalakulás egyik sajátossága azonban éppen az volt – hívja fel az olvasó figyelmét a szerző –, hogy ez a triviális összefüggés egyes években csak igen tompítottan, más években pedig egyáltalán nem érvényesült, sőt, éppen az ellentétes irányban, azaz felfelé mozdultak el a reálbérek. Erre a problémára a későbbiekben még visszatérünk. A reálbérek alakulásának eredményeként a gazdaságban a fogyasztás kiszorította a felhalmozást, illetve a beruházást. A gazdaság növekedését ássák alá azok az arányok, amelyek hosszú idő óta érvényesülnek a felhalmozás és a fogyasztás között, s amelyek immár mélyen berögződtek a gazdasági szereplők magatartásába és koordinációs mechanizmusába – mondja a szerző.

Munkanélküliség. A hiánygazdaság megszűnésének egyenes következménye a nyílt munkanélküliség megjelenése. A munkanélküliség viszonylag magas szinten történő stabilizálódása azonban ismét csak a relatíve magas bérszínvonallal is összefügg. Mindenestre a tartós gazdasági növekedés inkább csökkentené, mint növelné a munkanélküliség arányát.

Költségvetési hiány. Rövid távon a költségvetési egyenleg elsősorban a GDP növeke-

⁴ A transzformációs visszaesést vizsgáló tanulmányában Kornai a recessziót az alábbi tényezők kölcsönhatására vezette vissza: 1. átmenet az eladók piacából a vevők piaca felé; 2. a gazdaság reálszerkezetének átalakulása; 3. a koordináció zavarai; 4. a vállalati költségvetési korlát keményedése; 5. a pénzügyi szektor elmaradottsága. (Kornai [1993b] 165-207. o.) E tényezők közül az 1., a 3. és a 4. szerves eleme a hiánygazdasági magyarázatnak.

⁵ A költségvetési korlát keményedésének vannak empirikusan tesztelhető mutatói, mint például a vállalati input és output készletek szerkezetének megváltozása, a vállalati csődök számának alakulása, a támogatások csökkenése, a kényszerhitel csökkenése stb. (Vö. Kornai [1993b] 145-164. o. és Kornai [1996] 13-71. o.)

désének vagy csökkenésének függvénye, és csak másodsorban függ egyéb tényezőktől. Ezért, amíg a GDP zsugorodik, a költségvetési hiány elkerülhetetlenül újratermelődik. Így például az állami kiadások 1993-ban reálértékben körülbelül 20 százalékkal voltak alacsonyabbak, mint 1989-ben, mégis, a hiány állandóan nőtt. Csak növekvő gazdaságban érhető el a költségvetési hiány tartós kiküszöbölése. A növekedés nem elégséges, de szükséges feltétele e feszültség tartós feloldásának – vonja le a következtetést Kornai.

Fizetésimérleg-hiány. A fizetési mérleg növekvő hiányát nem a gazdasági expanzió idézte elő, hanem az más tényezők együttes hatásának eredménye. Ilyen tényező volt többek között a nyugat-európai dekonjunktúra, amelynek következtében visszaesett a magyar export iránti kereslet; az exportkínálat csökkenése az állami termelési célú támogatások megvonásának, illetve a csőd eljárásoknak az eredményeként; a felülértékelt devizaárfolyam; a leértékelési várakozásokból adódó, importot gerjesztő vállalati input-készlet-felhalmozás; a gyógyszerimport növekedése; a tőke kimenekítése és a bizalomvesztés. A növekvő beruházás és termelés egyes szférákban növeli az importot, s ennyiben az expanzió rontja a fizetési mérleget, de ez a tényező csupán egy a többi között – mondja a szerző.

E négy tényező vizsgálata tehát azt mutatta, hogy a posztoszocialista átalakulás folyamatában és eredményeként, az intézményi szerkezet és a gazdasági magatartás változása következtében a gazdasági növekedés nem növeli, hanem ellenkezőleg, csillapítja a makrofeszültségek mértékét.

Termelés-visszaesés. Ez a probléma átvezet a kötet gondolatmenetének következő eleméhez.

2. A magyar gazdaság 1977 óta tartós stagnálást és visszaesést él át. A gazdasági növekedés tehát korlátokba ütközik, de ezek a korlátok nem a pénzügyi egyensúlyzavarokból következnek, hanem valami másból. Kornai arra mutat rá, hogy a magyar gazdaság tartós visszaesésének vannak politikai és gazdaságpolitikai okai. Ezek az okok 1990 után is azzal a kormányzati magatartással vannak összefüggésben, amely a népszerűtlen reformok halogatásában, a már az infláció kapcsán említett társadalmi adósság növekedésében ölt testet. Társadalmi adósságokat teremtett a külföldi tartozás növekedése, az elhalasztott beruházási akciók, a jövődó fogyasztásra vonatkozó törvényes kötelezettségvállalások sora (törvényesen garantált nyugdíjak, családi pótlék, anyasági segély, táppénz és minden egyéb szociális segély), mivel mindez levonás volt a lehetséges beruházások nagyságából. Az első demokratikus magyar kormány 1990-ben soha vissza nem térő alkalmat mulasztott el azzal, hogy folytatta a korábbi korszak fogyasztáscsökkentés minimalizálásának politikáját – mutat rá Kornai. A posztoszocialista átalakulás kezdetén Lengyelországban és Csehországban drasztikus reálbércsökkenés ment végbe, miközben ez Magyarországon elmaradt. Ennek szerepe van abban, hogy a nagy recesszió után előbb Lengyelországban, majd Csehországban a magyar gazdaságot megelőzve, nőni kezdett a termelés.

3. A fentiekből következően a jóléti vagy szociálpolitikai rendszer átalakítása a posztoszocialista átalakulás egyik kulcskérdése, mind a politika, mind a gazdaság egyik neuralgikus pontja. A politikában a jóléti rendszer kérdését a választópolgár szavazatáért folytatott verseny teszi érzékeny problémává. A politikusok azonban a jóléti rendszer radikális reformjának halasztásával a gazdasági növekedés egyik lényeges korlátját tartják fenn. Ez magyarázza és indokolja Kornai érdeklődését a jóléti rendszer átalakulásának kérdései iránt: a koraszülött jóléti állam megreformálása a magyar átalakulás egyik döntő kérdésévé vált.

A jóléti szektorban fennmaradt az állami tulajdon domináns szerepe, a központi tervezés, a koordináció utasításos módja, a hiánygazdaság, az alkuk az állami juttatásokért, az egyén kiszolgáltatottsága, írja a szerző. Az Antall–Boross-kormány idején például a nyugdíj és az egészségügy nem haladt a privatizálás és decentralizálás irányában. Igaz, formailag az egészségügy és a nyugdíjak finanszírozását leválasztották az állami költségvetésről, de

a létrejött centralizált költségvetésen kívüli alapok hiányát a költségvetés automatikusan fedezi az adófizetők pénzéből. Ez a világon egyedülálló rendszer intézményesíti a puha költségvetési korlátot. Mindennek következtében talán az egész világon Magyarországon a legmagasabbak az adóterhek, a munkabérekhez és egyéb keresetekhez kapcsolódó adók és járulékok. E terhek akadályozzák a termelés bővítését, a beruházást, elszívják a növekedés forrásait.

4. Milyen terápia vezethető le a fenti gondolatmenetekből? A javasolt gazdaságpolitika vezérmotívuma a növekedés és az egyensúly együttes megteremtése. A diagnózis éppen azt volt hivatott alátámasztani, hogy e két célkitűzés nem mond ellent egymásnak. Kornai kritikusan rója fel mind az Antall–Boross-, mind a Horn-kormányoknak, hogy e két követelményt nem összetartozónak, hanem ellentétesnek tartotta, illetve ellentétessé alakította. A konzervatív kormányzat halogatta a stabilizációt, ezért párosult a megindult növekedés pénzügyi egyensúlyzavarokkal. A szocialista-liberális kormány hosszas habozás után a pillanat kényszere alatt vállalta a stabilizációt, de nem illesztette be a stabilizációs intézkedéseket egy hosszabb távú, a növekedést segítő gazdaságpolitikai programba. Kornai hangsúlyozza a növekedés és az egyensúlyteremtés egyidejű szükségességét. Javasolja a makrogazdasági arányok átalakítását és a szociálpolitikai rendszer radikális reformját.

A makrogazdasági arányok kiigazítása érdekében átcsoportosítást kell végrehajtani a GDP felhasználásán belül a fogyasztás rovására, az export és a beruházás javára, a kínálatban az import rovására és a hazai termelés javára úgy, hogy a termelés ne essen vissza. Ehhez elkerülhetetlen a reálfogyasztás visszafogása, de csak olyan mértékben, ami még ellentételezhető a beruházás és az export növekményével. Más szóval, a termelésre irányuló összes kereslet, s ezzel együtt az össztermelés lehetőség szerint a kiigazítás közben se csökkenjen. A szerző nem javasolja a fiskális stimulust, a költségvetési deficit emelkedése révén növelni a makrokeresletet, de az ellenkezőjét sem: a költségvetési hiány csökkentése kedvéért sem szabad kockáztatni a termelés visszaesését. Javaslatára szerint a beruházás okozta fizetésimérleg-problémákat akkor érdemes vállalni, ha ez a személyi jövedelmek visszafogásával, s így a kívánatos makrogazdasági arányok kialakulásával párosul.

A jóléti szektor reformját a szerző a rászorultsági elv érvényesítéséhez köti. A rászorultság elve azt implikálja, hogy senki nem menthető fel saját döntéseinek következményei alól, az egyéni cselekvés nem pótolható paternalizmussal. A rászorultság elve tehát Kornai gondolkodásában a szocialista paternalizmus fogalmához kötődik, annak antitézise. A szerző két tiszta modellt állít szembe egymással: az egyikben az állam csak a rászorultakon segít az adófizetők pénzén, a másikban az állam olyan polgárokat is részesít szociális juttatásban, akik arra nem szorulnak rá. E második modell – mondja Kornai – a végtelenen paternalista állami szerepvállalás modellje, s a magyar gyakorlat a szocialista örökség foglyaként közel áll ehhez. A megvalósítandó szociálpolitikai reformot a szerző két etikai elvhez kapcsolja: 1. a jóléti szolgáltatások megszabásában az állampolgár egyéni döntési jogköre növekedjen az állam döntési jogkörének a rovására; 2. érvényesüljön a szolidaritás elve: javuljon a leginkább rászorultak, szenvedők helyzete. A reformnak – részben az 1. etikai elvvel összhangban, részben a jóléti rendszer korábban változtató diagnózisából következően – fel kell számolnia a jóléti szektorban az állam monopóliumhelyzetét, a bürokratikus túlközpontosítást és a verseny elfojtását.

A javasolt reformlépésekkel egyetérthetünk, ugyanakkor a rászorultsági elv és a paternalizmus szembeállítására félreértéseket kelthet. Először is, úgy tűnhet, hogy Kornai gondolkodásában a rászorultsági elv harmonizál az egyenlőség és a szolidaritás elvével: a nincsteleneket a tehetősek finanszírozzák. A rászorultsági elvnek mint szociálpolitikai módszernek az érvényesítése azonban egyáltalán nem jelenti az egyenlőség elvének érvényesítését. Egyrészt, tudjuk, hogy a rászorultsági elv alkalmazása során sok jogosult kiesik a szociális ellátó rendszerből, másrészt, ha külön szolgáltatási rendszerek épülnek ki a szegények vagy rászorultak, illetve a tehetősebbek részére, akkor ehhez eltérő szín-

vonul, egyenlőtlenséget fenntartó szolgáltatások párosulhatnak. Másodsor: a rászorultsági elv szembeállításával a paternalizmussal mintha az amerikai jóléti államot szegeznék szembe a szocialista jóléti állammal. Nem kérdéses, hogy ebben az összevetésben a rászorultsági elv magasabb rendű, mint a paternalizmus. De nemcsak ez a két pólus létezik. Az európai jóléti államok nem a rászorultságot, hanem a szolidaritást hangsúlyozzák, az univerzalisztikus jóléti állam mind svéd, mind angol formájában kiutat kínál a paternalizmus *versus* rászorultság dilemmájából. Ezt nyilvánvalóan Kornai is így gondolja, hiszen hangsúlyozza, hogy a szolidaritás alapján szükség van minimális szintű állami gondoskodás fenntartására. A nyugdíjrendszer átalakításával kapcsolatos javaslataiból is kitetszik, hogy nem az amerikai rendszert kívánja Magyarországra adaptálni.

A költségvetési hiány növekedése szerepet játszhatott abban, hogy a Horn-kormány hozzákezdett a szociális rendszer átalakításához. A szükséges reformok azonban előreláthatólag nem járulnak hozzá a költségvetési hiány enyhítéséhez – figyelmeztet a szerző. Rövid távon azért nem, mert a reformok hatása lassú, hosszú távon pedig azért nem, mert a jóléti állami kiadások csökkenésével párhuzamosan csökkennek a fedezetül szolgáló adók és kötelező járulékok. A jóléti rendszer reformjának igazi tétje nem a költségvetési hiány csökkentése, hanem az állami újraelosztás visszaszorítása. A reformokat nehezítheti – állapítja meg Kornai –, hogy a közvélemény túlnyomó része nem értékeli a kapcsolatot az állam jóléti szerepvállalása és az adóterhek között, pedig a lakosság, ha nem lenne a fiskális illúzió foglya, biztosan nem engedné át jövedelmének adókban kifizetett hányadát az államnak azzal a megbízatással, hogy az a jelenlegi szerkezetben használja fel a befolyt pénzt jóléti célokra.

A gazdasági növekedést megalapozó reformok irányát Kornai részben a poszt szocialista átalakulás elemzésével, részben bizonyos értékek, etikai elvek alkalmazásával határozza meg. A gazdaságpolitikai ajánlásokig elmenő normatív megközelítés ugyanakkor a leíró elemzés számára is újabb kérdéscélpontokat generál. Melyek a politikai feltételei a stabilizációnak és a növekedésösztönözést összekapcsoló gazdaságpolitikai program megvalósulásának? Miért vállalná a kormányzat a stabilizáció és növekedésösztönözés programját, ha ezt korábban nem tette? Ez utóbbi kérdés tartalmazza azt a másik problémafelvetést is, amely a stabilizációtól való ödzkodás okait kutatja. E kérdéseknek különös aktualitást adott az 1995. márciusi fordulat, a radikális megszorító intézkedések bejelentése. 1995 márciusa után Kornai arra keresi a választ, hogy mi magyarázza a magyar gazdaságpolitikában megfigyelhető folyamatosságot 1995 márciusa előtt, és miért következett be törés 1995 márciusában. Mennyiben jelent ez egyszeri kitérés kísérletet vagy tartós irányváltást?

A válasz kiindulási pontja az, hogy „...a magyar gazdaságpolitikát motiváló prioritásokban sajátos fajta kontinuitás érvényesült, amely keresztül nyúlt a nagy 1989–90-es politikai fordulóponton.” (Kornai [1996] 233. o.) Ez a folytonosság az 1995. március 12-én bejelentett stabilizációs programmal szakadt meg. A magyar gazdaságpolitika olyan kinyilvánított preferenciákkal rendelkezett, mint a konfliktuskerülés, a népszerűtlen radikális intézkedések elkerülése, a rövid távú fogyasztásmaximalizálás a társadalmi adósság felhalmozása árán. E preferenciák nagymértékben megmagyarázzák a kialakult makrogazdasági arányokat, a folyamatos redistributív engedményeket és a magyar fejlődésre jellemző fokozatosságot. A preferenciákat pedig a magyar történelmi fejlődés formálta: a Kádár-rendszerben az uralkodó elitet történelmi tapasztalata, amelyet 1956 élménye határozott meg, a politikai konfliktusok elkerülésére ösztönözte a fogyasztásvédelem, a paternalista állami gondoskodás és a disztributív csillapítás révén. Ezt a tradíciót örökölte az új politikai elit – mutat rá Kornai. Ha a régi elit a politikai diktatúra hatására és fenntartása érdekében nyúlt a gazdaságpolitikához, akkor az új kormányzat éppen a demokratikus pártverseny intézményesülésének következtében folytatta a gazdaságpolitikai hagyományt: a választóktól félve nem volt képes rászanni magát a szükséges megszorító intézkedések meghozatalára. Miért szakadt meg e folytonosság 1995 márciusában? Alap-

vetően a külső gazdasági kényszer hatására: veszélybe került a magyar átalakulás külső finanszírozhatósága, a kormányon lévő politikusok számára is világossá vált, hogy a nemzetközi üzleti világ bizalma megrendült a magyar gazdaságban. A stabilizációs programmal a kormány új gazdaságpolitikát választott. Kornai szükségesnek tartotta a stabilizációt, ugyanakkor a kormányzat stabilizációs programját elemezve hiányolja a távlatosságot, a növekedésösztönzés koncepciózus intézkedéseit, s rámutat a stabilizációs csomag puccsszerű bevezetésének veszélyeire. A kutató nagyra értékeli a korábban elemzett gazdaságpolitikai folytonosság megtörését, de mindjárt hozzáfűzi: csak az elkövetkező évek döntik el, hogy e változás tartósnak bizonyul-e, és kiegészül-e egy, a stabilizáción túlmutató gazdaságpolitikai koncepció megvalósításával.

*

Kornai János új könyvében a magyarországi posztszocialista átalakulás problémáit vizsgálja – elemez, magyaráz és gyakorlati javaslatokat tesz. A leíró és normatív gondolatmenetek összekapcsolódása nemcsak a valóság gondjairól és tennivalóiról tudósít, hanem bepillantást enged a tudós műhelyébe is. A tanulmányok az olvasó számára hozzáférhetővé teszik azt a folyamatot, amelynek során a kutató új, vizsgálatra váró problémákra bukkan. Tetten érhetjük, hogyan formálja a gyakorlat imperatívusa a tudományos kérdésfeltevést, hogyan nyerhetők a gyakorlati problémákból a tudomány számára értelmezhető új vizsgálati kérdések, illetve, hogyan alkalmazhatók a tudomány szintjén és elvonatkoztatási körén belül megfogalmazott gondolatmenetek a tudományon kívüli világban gyakorlati, gazdaságpolitikai útmutatásként. Mind az elemzések, mind a javaslatok felül-emelkednek az antinómikusan megfogalmazott alternatívákon (vagy növekedés, vagy stabilizáció) és a csőlátást kikényszerítő pártpolitikai elfogultságokon. A közölt írásoknak külön jelentőséget ad az, hogy Kornai János elemzései és javaslatai érezhetően hatást gyakoroltak és gyakorolnak mind a közgazdasági szakma, mind a politika világában.

Gedeon Péter

Hivatkozások

- GEDEON PÉTER [1994]: Kritikai elmélet és szocializmus (Kornai János: A szocialista rendszer). BUKSZ, 6. évf., 4. sz., tél 484–487. o.
- KORNAI JÁNOS [1993a]: A szocialista rendszer. Heti Világgazdaság Kiadói Rt., Budapest.
- KORNAI JÁNOS [1993b]: Útkeresés. Századvég Kiadó, Budapest.
- KORNAI JÁNOS [1996]: Vergődés és remény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.